

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U000891

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 12-02-2024

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Бушак Станіслав Михайлович

2. Stanislav M. Bushak

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-9106-199X

Вид дисертації: доктор філософії

Шифр наукової спеціальності: 023

Назва наукової спеціальності: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Галузь / галузі знань: культура і мистецтво

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Теорія та історія мистецтва

Дата захисту: 07-02-2024

Спеціальність за освітою: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

Сектор науки: Не застосовується

III. Відомості про дисертацію

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ДФ

26.103.026_ID3748_Бушак С.М.

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 17.71, 18.31.91.11, 18.31.07.17, 18.71

Тема дисертації:

1. Українські народні картини «Козак Мамай» XVIII–XIX століть: іконографія, генеза, еволюція.
2. Ukrainian folk paintings “Cossack Mamaï” of the 18th–19th centuries: iconography, genesis, evolution.

Реферат:

1. «Козак Мамай» – це образ козака-запорожця, який сидить на землі зі схрещеними ногами і грає на струнному щипковому інструменті, що його можна прийняти за старовинну кобзу. Воїни малюють переважно самотнім – в степу, чи на лісовій галявині, під деревом – здебільшого під дубом. Воїн готує на вогнищі їжу, а біля нього лежать на землі та висять на гілках дерева його речі – шапка, зброя, посуд, часто – герб. Біля козака стоїть осідланий кінь, прив'язаний до списа. Аналізуються наукові гіпотези попередніх дослідників про причини появи цього надзвичайно популярного в середовищі українського народу образу

воїна-музиканта. Метою роботи є створення цілісного уявлення про мистецькі твори «Козак Мамай», які посідають важливе місце в українській культурі вже протягом не менше чотирьох століть, а також – визначення напрямків еволюції цього легендарного образу та з'ясування його місця і ролі в українському мистецтві. До теперішнього часу дійшло приблизно сто таких творів XVIII–XIX ст. Об'єктивні труднощі дослідження «мамаїв» полягають у тому, що більшість давніх творів XVIII–XIX ст. не датовано і час їх написання датується за супровідними вторинними даними. Актуальність нашої роботи зумовлена тим, що й на нинішній час образ «козака Мамає» не зник з передових позицій поступу українського мистецтва. Образ розвивається та еволюціонує і в нових цивілізаційних – інтелектуальних та технологічних – умовах світового розвитку. Найпоширенішою залишається проста композиція: образ самотнього сидячого козака, біля якого стоїть його вірний кінь та лежить зброя і стоїть посуд. Воїн відпочиває, але він зосереджено-спокійний і внутрішньо готовий до смертельного бою. Значно розширюють сприйняття образу «козака Мамає» твори складної композиції. На цих творах поряд із Мамаєм з'являються інші персонажі: товариші козака, жінки та дівчата, торговець-шинкар, пан-поляк, офіцер чи солдат російської армії. Окрему групу становлять твори періоду Коліївщини, епіцентром якої стали події в місті Умані. Із часом прізвище Мамай викликає дедалі більший інтерес дослідників до реальних осіб, які його мали. Спочатку його пов'язували з двома реальними гайдамаками середини XVIII ст., яких повісили у 1750 та 1758 роках. У результаті багатолітніх досліджень автор дисертації вперше встановив, що прізвище Мамай мали понад три десятки українських козаків XVII–XVIII ст. Вони були запорожцями, а частина з них брала участь у гайдамацькому русі. Це дозволило зробити важливий висновок: образ героя українських народних картин «Козак Мамай» насправді є збірним, узагальненим і легендарним. Ще однією специфічною особливістю «мамаїв» є наявність на картинах текстових написів, переважно поетичних: як лаконічних, так і доволі розлогих. Нерідко за розмірами ці написи наближаються до обсягів віршованої поеми, розкриваючи внутрішній світ козака-запорожця, його духовні цінності та бачення світу, збагачуючи сприйняття образу «козака Мамає». Було виявлено, що окремі написи на «мамаєх» тісно перегукуються, а то й цілком збігаються з фрагментами текстів вертепних вистав, які ставили студенти-бурсаки під час новорічно-різдвяних свят. Установлено, що в них поєднано віршовані фрагменти – прислів'їв і приказок, народних пісень, жартівливої поезії тогочасних студентів-бурсаків, парафрази релігійних текстів і т. ін. Унаслідок цього в текстах сміхові мотиви дивовижно поєднуються з серйозними, курйозні – зі світоглядними, побутові – з філософськими, вульгарно-матеріалістичні – з релігійними та навіть містичними. На початкових етапах свого суспільно-історичного розвитку цей художній образ зафіксував появу козацтва як нової громадсько-політичної сили українського народу. Невдовзі козацтво стало могутнім захисником соціальних і релігійних прав та національних інтересів українського народу в боротьбі із зовнішніми ворогами та поневолювачами. Із часом образ «козака Мамає» став асоціюватися з позаперсоналізованим, узагальненим та ідеалізованим образом козака-запорожця. Цього міфологізованого воїна наділено реальними та уявними високими моральними чеснотами й рисами цих хоробрих захисників рідної землі. Важливо зауважити, що на трактування образу козака мала значний вплив і соціальна належність власників цих творів, під художні смаки яких нерідко підлаштовувалися художники, які писали подібні картини. «Мамаї» були завжди популярні серед широких мас українського селянства, що в минулому становило більшість українського народу. Теоретичні результати виконаного дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення розвитку мистецтва України XVIII–XIX ст. та в узагальнювальних дослідженнях з історії й теорії українського мистецтва. Напрацьований матеріал може бути задіяний для укладання каталогів, енциклопедичних довідників, при уточненні реєстрів пам'яток мистецтва.

2. The term “Cossack Mamai” refers to the image of a Zaporozhian Cossack sitting on the ground with his legs crossed and playing a musical instrument such as a kobza or a bandura. Warriors are painted mostly alone – in the steppe or in a forest clearing, under a tree – mostly under an oak tree. A warrior prepares food on the hearth, and next to him lie on the ground and hang on the branches of a tree his belongings – a hat, weapons, dishes, often – a coat of arms. A saddled horse tied to a spear is standing near the Cossack. The scientific hypotheses of previous researchers about the reasons for the emergence of this image of a warrior-musician, extremely popular among the Ukrainian people, are analyzed. The purpose of our work is an attempt to explain why these paintings during

the 18th–19th centuries. enjoy such great success among the Ukrainian people. About one hundred (approximately one hundred) such works of the 18th–19th centuries have reached our (present) time. The objective difficulties of the study of “mamais” are that most of the ancient works of the 18th–19th centuries are not dated and the time of their writing is dated according to the accompanying secondary data. The relevance of our work is due to the fact that even at the present time the image of “Cossack Mamai” has not disappeared from the leading positions of the progress of Ukrainian art. The image develops and evolves in the new civilizational, intellectual and technological conditions of world development. The most common composition remains simple: the image of a lonely, seated Cossack, next to which stands his faithful horse, weapons and dishes. The warrior rests, but he is focused-calm and internally ready for a deadly fight. The works of complex composition significantly expand the perception of the image of “Cossack Mamai”. In these works, other characters appear alongside Mamai: fellow Cossacks, women and girls, a merchant-shinkar, a Polish gentleman, an officer or soldier of the Russian army. A separate group consists of works from the period of Haydamachchyna, the epicenter of which was the events in the city of Uman. As a result of our long-term research, it was established for the first time that more than three dozen Ukrainian Cossacks of the 17th–18th centuries had surnames. They were Zaporizhia, and some of them participated in the Haydamak movement. This allowed us to draw a very important conclusion: the image of the hero of Ukrainian folk paintings “Cossack Mamai” is actually collective, generalized and legendary. Another specific feature of “mamais” is the presence of textual inscriptions on the paintings, mostly poetic: both small and very large. The size of these inscriptions is often close to the size of a poetic poem, revealing the inner world of the Cossack-Zaporozhian, his spiritual values and vision of the world. The texts enrich the perception of the depicted image of “Cossack Mamai”. It was found that individual inscriptions on “mamais” closely echo, and even completely coincide with fragments of the texts of nativity plays, which were performed by bursak students during the New Year and Christmas holidays. It was established that they combined poetic fragments – proverbs and sayings, folk songs, humorous poetry of the then Bursak students, paraphrases of religious texts, etc. As a result, in the texts, funny motives are surprisingly combined with serious ones, curious ones with worldview ones, everyday ones with philosophical ones, vulgar-materialistic ones with religious and even mystical ones. At the initial stages of its socio-historical development, this artistic image recorded the emergence of the Cossacks as a new social and political force of the Ukrainian people. Soon Cossacks became a powerful defender of social and religious rights and national interests of our people in the fight against external enemies and enslavers. Over time, the image of the Mamai Cossack became associated with the depersonalized, generalized and idealized image of the Zaporozhian Cossack. This mythologized warrior is endowed with the real and imaginary high moral virtues and traits of these brave defenders of the native land. It is important to note that the social affiliation of the owners of these works had a significant influence on the interpretation of the image of the Cossack, whose artistic tastes were often adapted by the artists who painted similar paintings. “Mamais” have always been popular among the broad masses of the Ukrainian peasantry, which in the past constituted the majority of the Ukrainian people. The theoretical results of the research can be used for further study of the development of Ukrainian art in the 17th–19th centuries and in general studies on the history and theory of Ukrainian art. The developed material can be used for the compilation of catalogs, encyclopedic guides, when clarifying registers of art monuments.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- • Бушак С. М. Сміхова культура українського народу в картинах типу «Козак Мамай». Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Науковий збірник. Напрямок: Мистецтвознавство. Вип. 44. Рівне: РДГУ, 2023. С. 97–104.
- • Бушак С. М. Образ «Козака Мамаю» в скульптурних техніках. Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», Вип. 60, Т. 1. 2023. С. 65–73.
- • Бушак С. М. Історико-світоглядні підвалини створення «Мамаїани» — серії скульптурних творів Володимира Наконечного, присвячених козаку Мамаю. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Науковий збірник. Напрямок: Мистецтвознавство. Вип. 42. Рівне: РДГУ, 2022. С. 130–137.

Наукова (науково-технічна) продукція: методи, теорії, гіпотези; аналітичні матеріали

Соціально-економічна спрямованість: теоретичні результати виконаного дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення розвитку мистецтва України XVIII–XIX ст. та в узагальнювальних дослідженнях з історії й теорії українського мистецтва. Напрацьований матеріал може бути задіяний для укладання каталогів, енциклопедичних довідників, при уточненні реєстрів пам'яток мистецтва (особливо козацької доби).

Охоронні документи на ОПВ:

Літературні та художні твори

Всі досліджувані у дисертації твори використовуються згідно ст. 444 ЦК України та ст. 22 п. 2.1, 2.2, 2.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» із змінами, внесеними згідно із Законами № 2849-IX від 13.12.2022, № 2974-IX від 20.03.2023 про випадки правомірного використання твору без згоди автора.

Впровадження результатів дисертації: Планується до впровадження

Зв'язок з науковими темами: 0121 U 111260

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Мазур Вікторія Павлівна
2. Viktoriya P. Mazur

Кваліфікація: к. мист., доц.

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1365-7581

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Гончаренко Анастасія Олексіївна
2. Anastasiia O. Goncharenko

Кваліфікація: к. мист., старший науковий співробітник

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-7466-6030

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

Код за ЄДРПОУ: 26167849

Місцезнаходження: вул. Євгена Коновальця, буд. 18-д, Київ, 01133, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Національна академія мистецтв України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Академічний

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Юр Марина Володимирівна
2. Maryna V. Yur

Кваліфікація: д. мист., старший науковий співробітник

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-3487-1480

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

Код за ЄДРПОУ: 21598958

Місцезнаходження: вул. Михайла Бойчука, 32, Київ, 01103, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Мулкохайнен Вікторія Анатоліївна
2. Viktoriia A. Mulkokhainen

Кваліфікація: д.філософ, доц.

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-3455-6942

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Київський національний університет культури і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02214159

Місцезнаходження: вул. Євгена Коновальця, буд. 36, Київ, 01601, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ревенюк Наталія Миколаївна

2. Natalia M. Revenok

Кваліфікація: к. мист.

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1852-186X

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Сектор науки: Університетський

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Павельчук Іванна Андріївна

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Павельчук Іванна Андріївна

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Кашшай Олена Степанівна

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна